



IN JUGUL DOMNULUI

X

Mă temeam puțin, în fața răspunderii, căci eram abia un copil și trebuia să port grija unui sat întreg. Oare suferit-am eu destul, ca să pot mângâia pe cei ce sufăr? Flămâzdit-am, ca să pot fi frate celui flămând, să pot fi părtaș unor vieți străine, necunoscute? După cele materiale nu m'am bătut, numai să am pâinea de toate zilele, fie și mai puținică. Imi era sete de pace și de liniște. Se sfârșise cu închipuirile fanteziei. Preoții s'au purtat cu mine așa, ca să nu văd în preoție o chemare, ci o pâine, unealtă la cariera de fuste, la înaintări, la brâu roșu, demnități, rol de conducător. Cunoscut-am mulți oameni umili față de cei de sus, oportuniști, lingușitori, cari erau fără caracter, stricați, decăzuți, și au înaintat la bună stare materială fără a avea nicio distincție intelectuală sau spirituală. S'au îngrășat, s'au îmbogățit și au ajuns la vază. În taină și cu prevedere, de mii de ori au palmuit castitatea, demnitatea preoțească, dar în fața superiorilor erau cuprinși de « sfântă mânie » la orice mică greșală a altora și aveau grije ca episcopul să fie nevoit să le înfrâneze râvna. Aceștia erau hienele lui Cristos și ale Evangheliei, cari de mult se scuturaseră de mentalitatea teologică, de desăvârșirea sistemului sublim al religiei, și chiar pe Dumnezeu îl sufereau lângă ei numai pe tăcute, așa zicând din oficiu, pe când viața lor, lăuntru lor, nu arăta că ar fi în vreo comunitate cu el. Credința le era ca și sfintele odăjdii, pe care le îmbrăcau la liturghie: o purtau numai în afară.

Pe măsură ce îi cunoșteam mai bine, mă întăream în chemarea mea și abia așteptam să mă pot ascunde la spatele lui Dumnezeu și să pot întemeia împărăția lui în preajma mea, cel puțin până unde-mi ajunge umbra.

Nouii mei credincioși însă nu mă așteptară cu poartă triumfală.

La gară un om mic și sărac cu biciul în mână, mă întrebă fără umbră de emoție:

— Dumneata ești preotul cel nou?

— Eu, prietine!

— Slavă Domnului! Credeam că n'ai să vii, și ai fi bătut degeaba drumul ăsta rău. Putem pleca. Are să fie târziu când om sosi. Poftește sus.

— Unde să mă urc?

— Aici în căruță, — și arată un cărucior ca vai de lume, cu un cal, în care la noi niciun țigan nu s'ar sui. Calul, cu o ureche ridicată, cu cealaltă ciulită, dinapoi mult mai înalt decât înainte, cocoșat de spate, ca o cămilă neizbutită.

— Cum te chiamă pe dumneata, prietine?

— Grigore!

— Ce fel de Grigore?

— Numai așa Grigore! Tot satul așa mă știe. Eu sunt singurul cărauș în sat. Nimeni nu mai are cal, spunea lăudându-se. Ia bunda asta pe Dumneata, pentru că eu vreau să duc popă acasă, nu un mort. Vără-ți picioarele în sacul ăsta.

Mă învălui cu grije într'un cojoc ciobănesc mișos și se așeză oarecum și el înaintea și cu ritmul cunoscut al acestor cărauși își îndemnă gloaba să pornească:

— Hi, șargule! Nu mă lăsa de rușine!

O bucată de drum o făcurăm încet, în tăcere. Dar lui Grigore îi veni chef de vorbă. Mă iscodi cu coada ochiului.

— Dumneata fumezi, părinte?

— Fumez, prietine.

— Atunci mi-ai putea da o țigare bună, că eu mi-am isprăvit tutunul.

Aprinserăm amândoi țigări. În comunitatea fumului ne încălzirăm. Grigore se făcu mai îndrăzneț.

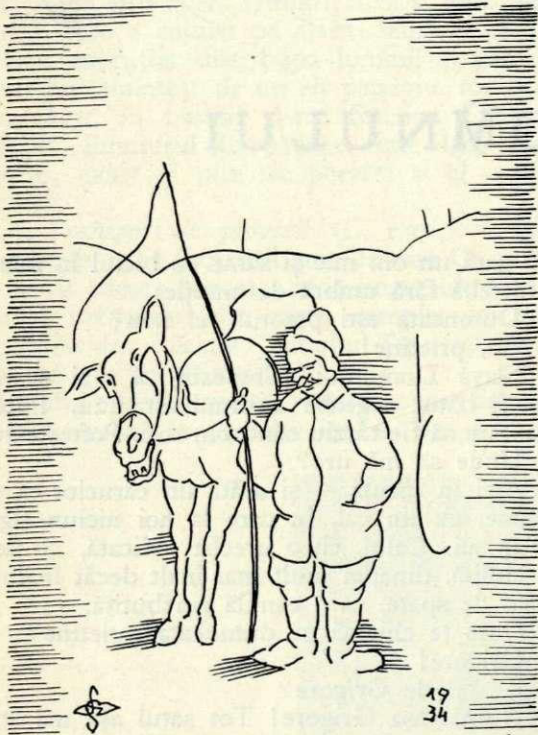
— Eu obișnuesc să aduc și să duc pe preoți. Și calul cunoaște de departe haina preoțească și nechează când o vede.

— Așa de mulți preoți umblă pe aici?

— Cum zicea dascălul nost', noi tot la al doilea an instalăm câte unu'... Și de astădată mi-au zis credincioșii: « Du-te Grigoraș, și uită-te, ce fel de popă-i ăla, și dacă ți se pare slab, lasă-l acolo unde-i ».

— Și eu cum îți par?

— Cred că ești ofticos. Celălalt, care s'a dus, era așa de mare, că pârâia căruțul sub el. I-am și spus-o de mai multe ori: Apoi, domnule părinte, mierile pot mulțami lui Dumnezeu, că dumneata te-ai născut popă.



— Dumneata ești preotul cel nou?

— Vrei să spui că nu mă vor aștepta cu poartă de triumf? observai eu, ca să schimb vorba.

— Poarta naibii! — zise deschis și își amenință calul să ajungă pe un călător, care se târa înaintea noastră.

— Noroc și bani! îi zise oprindu-se. Nu vrei să te urci?

— Să trăiești, baghe Grigore, răspuse vesel creștinul.

— Fă-i un pic de loc omului acestuia de omenie, domnule părinte, porunci Grigore, că și așa numai până la Borșa merge. Nu mă mai băgară în seamă, ci povestiră de războiu, de rechiziții, de lipsa de tutun și petrol, de înșelăciunile cu ajutorul de războiu, de nevestele, care trăiesc cu prizonierii, suduiră pe notari, fiecare pe al său, trecură la prețul bucatelor, la târgul din săptămâna viitoare

dela Panticeu, la biruri, cu un cuvânt tot lucruri, în care, căraușul Grigore stabili c'o singură privire disprețuitoare, că eu nu mă pricep de loc. Astfel nici nu îndrăsnii să întreb, ci rămăsei liniștit, până la Borșa, unde și-a depus prietenul, care m'a deosebit și pe mine cu o strângere de mână așa de naturală, parcă mi-ar fi zis: « apoi poartă-te bine, să nu cumva... ».

De aci încolo Grigore fu nevoit să rămână în societatea mea și după ce azvârli calului câteva observații cu tâlc: « Nu fugi așa tare pentru plată atât de puțină »! arătă cu biciul un castel ascuns între brazi:

— Acela-i castelul lui Banffy.

— Al grofului ori al baronului Banffy? — încercai eu să mă orientez în genealogie.

— Cel din Bonțida e grof, dar acesta-i baron, altfel tot un drac. Fiecare are moșie mare. Nu-i mirare. Ușor au câștigat-o.

— Dumneata pari cam socialist...

— Nu, eu sunt reformist, dar ce-i drept nu-i păcat.

— Cum așa?

— Iată, de pildă, groful din Bonțida. Strămoșii lui, așa de mari domni erau că la ei omu' începea numai dela baron în sus. A fost mai 'nainte, în Chidea, un om la fel ca mine, nemeș de rând. Acela avea o pădure frumoasă, pădure cum nu era în jurul acesta. Ți-o arăt, când sosim acolo... Omul acesta nemeș s'a întâmplat să meargă odată în parcul grofului, dar așa l-a alungat, de nici pământul nu l-a atins. Toți îl râdeau în sat. Dar omul și-a strâns pumnii și-a zis: « Va mai veni groful în casă la mine, să mănânce mămăligă cu lapte ».

— Cât în lume vei trăi, așa ceva nu-i păți, îi răspundeau oamenii.

— Facem rămășag! — bătu nemeșul în masă, că erau tocmai la cârciumă.

S'au rămășit pe un litru de vin, că în răstimp de două săptămâni groful va veni la Chidea și va mânca mămăligă. Nemeșu' n'a vorbit nimănui nimic, ci s'a îmbrăcat în haine de sărbătoare și s'a dus la groful acasă. I-au dat voie să intre.

— Măria Ta, vrei să-ți dau pădurea mea, — zise știind că groful de mult și-a pus ochii pe ea. Acum o vând.

— Ce ceri pe ea? — întrebă groful rece.

— Pe bani nu o dau, dar dacă vii Dumineca viitoare la mine și mănânci la masa mea o farfurie de mămăligă cu lapte, va fi a Măriei Tale.

Mai întâi groful luă pușca să-l împuște, dar, răzgândindu-se, râse și-și dădu cuvântul.

Duminecă prinse patru cai suri la trăsură și se duse să mănâce mămăligă cu atâta poftă, că-i curgea laptele pe mustăți.

— Așa-i ușor să câștigi o moșie, zise crâncen căraușul meu. Ce zici, părinte, și se întoarse către mine. De acestea nu se învață la popie.

— Astea-s povești, prietine, îl îndreptai eu, dar din norocire nu mă auzi, căci fu nevoit să-și concentreze toată atenția ca să ne coborîm cu calul cel rău pe un deal prăpăstios.

— Ho! — trăgea hățurile și zise: — Suntem la cotitură.

Câteva cocioabe țigănești erau risipite la marginea drumului, mai mult peșteri de lut, decât colibe. În fața lor ardeau focuri triste, care mai mult fumegau. Purdeii ne cuprinseseră căruța. Ieșiră și câte un dade golan și câte o muiere cu țâțele negre. De o tufă erau legați doi bivoli, cari se uimeau holbându-se la noi. Omul de lângă ei duse degetul la căciulă.

— Ai adus tânjala? întrebă Grigore, care începuse să desprindă calul.

— Dumneata, ce faci omule? întrebai eu mirat.

— Am să prind acești doi mânzi negri, răspunse arătând bivoli. Din căruț cu un cal fac trăsură cu doi.

Cele două oiști se ridicară în sus, ca două semne de exclamație, bivoli fură prinși la tânjeală, calul fu legat înapoi la șireglă, de unde își picura toate balele la mine după cap.

Noul vizitiu, stăpânul bivolilor, începu să-i mâne.

— Boitoș, nea, Dragan vehove!

Cei doi bivoli negri se încordară și frământară noroiul cleios ce ajungea până în butucul roților și mugeau în amurgul ceșos al serii ca doi monștri antidiluvieni...

În capul satului, unde erau adăpătorile, se adăugă la convoiul nostru o ciurdă întreagă de bivoli. Cu botul lor negru de carbune și umed încă de apă, suflat pe cojocul meu apoi, ca semn de neplăcere, își scuturau coarneau. Cam tremuram pe tronul meu de fân învelit cu un straiu murdar și unsuros. Oamenii râdeau. Cărașul Grigore se îndreptă tainic spre mine:

— Părintele nu se poate plânge că nu i-am fi dat cinstea ce se cuvine. Până azi niciun preot n'a intrat în sat cu banderiu de bivoli...

*

În sfârșit, iată-mă aci! Nu cunosc pe nime. Cu nime nu mă leagă niciun fel de legătură, afară de aceea a curiozității. Străin și neatârnat în satul răzlețit de lume, rățacit aici într'o vale întunecată de trei păduri. Casele parcă n'au nimic cu oamenii. Așa-s de împrăstiate prin curmăturile și pe colinele strâmbe parc'ar fi rămas aci din epoca de piatră. Sunt clădite din piatră necioplită de stâncă, nemuruite, cu acoperișe înalte și negre de paie afumate. Sunt deșarte și-mi fac impresie neplăcută. Sunt patru biserici și trei preoți în sat pentru 800 de suflete. Sunt oameni mândri, nemeși ai căror străbuni erau janitorii reginei Isabela în cetatea dela Dobâca... În jurul caselor se întind grădini cu pomi întunecați până aproape de pădure. În luna Mai, când înfloresc pomii, îmbracă totul

ca într'un mister. Ce se va alege de mine aci, nu știu. Soarta înaintașilor mi-o lămurește, lângă un chilogram de vin, un om cu mustați lungi, cantorul meu:

— În vremile vechi erau călugări în sat. Aveau mânăstire. Magazinul de bucate de acum — mi-l arată pe fereastră — era biserică. Abia încăpeau în ea zece-douăzeci de oameni. Au zidit-o, când au luat biserica unitarieni. Jurul pe atunci era unguresc; cu vremea Ungurii au pierit. S'au retras atunci și călugării. Ultimul a fost bătrânul Caietan, care s'a răsuflet aici, cum se răsufletă vinul de liturghie, ce rămâne mult nefolosit. După el veniră preoți de mir, cu cari însă n'am fost prea norocoși. Fiecare avea câte un cusur. Unuia îi plăceau nevestele, altuia îi plăcea vinul. Pe unul l-au alungat bărbații din sat, pe celălalt vinul. Chefuise tare în Borșa cu domni din jur. Era o iarnă crâncenă. A treia zi, cam după miezul nopții, zice domnu' Berecki, proprietarul din Ciumăfaia:

— Haidați la mine, să continuăm acolo.

Prind caii la sănii și pornesc, ca furtuna. Erau beți atunci și caii. Sosesc și încep din nou cu țuică caldă. Peste vreo două ceasuri observă careva că preotul lipsește.

— După el! — strigă Berecki, — Popa a fugit.

Iau armele de pe perete, sar în sănii și pornesc în ruptul capului prin viforniță. La o cotitură bagă de seamă că este ceva în drum și câinii îl străjuiesc stând pe labe. Se sperie și caii. Era preotul. Căzuse cumva din sanie și a înghețat. Numai vârful nasului i se mai vedea din zăpadă.

Turnat-au în el țuică caldă, dar în zadar... Era o lume interesantă, — observă cantorul. Am avut noi, însă, și preoți buni, mă mângâie. Cel din urmă era chiar om cu viață sfântă. Dar nu-i ajungea venitul...

— Și care e venitul, domnule cantor? întrebai eu cu șifală.

— Destul de frumos. Sesiune canonică nu e multă. Un jugăr e tot, dar e pământ bun de șes. Congrua e șesezeci de coroane pe lună, apoi aduce ceva și patrafirul.

— Ce crezi, din ce voi trăi eu?

Cantorul zâmbi cu superioritate. El are moșie de 25 jugăre și face slujba de cantor numai pentru cinstea slujbei.

— Vă recomand să vă câștigați de pe acum doi purcei... Un șoldan bun așa avea și eu de vânzare. Mai ții păsări, și când faci vizite la Măria sa din Uifalău și la baronul din Cristur, să nu uiți acasă sacul. Și domnișoru' Besteri obișnuiește să ajute. Laptele nu-i scump, lemne îți poți procura ieftin. Dacă ești nițel deștept nici nu te costă bani.

— Și cam ce-ar fi deșteptăciunea aceea, domnule cantor?

— Acuma ar fi prilejul, — se gândește cantorul, — căci comuna ar avea nevoie de vreo zece jugăre de pădure. Partea comunală s'a tăiat, ar trebui

deci să se cumpere dela baronul din Borșa. El însă nu vrea să înceapă partea dela Badoc. Dacă Dumneata, Părinte, ai mijloci o vânzare mai ieftină, ai putea primi o parte fără bani.

— Eu nu mă priceap la de acestea, domnule cantor, răspund eu roșind.

— Te vei învăța. Trebuie să te faci om de viață. . .

Cu o privire aspră îl opresc. Atunci schimbă vorba.

— Cine îți va conduce gospodăria?

— Mama. Zilele acestea va sosi cu mobilele.

— Foarte bine. Ne vom îngriji de care să le aducem.

— Mulțumesc, te rog numai, fă să nu coste mult.

— Aici preotul vine gratis, dar pleacă scump, mă lămurește cantorul.

— Eu aci vreau să îmbătrânesc.

— Să nu dea Dumnezeu, îmi dorește în interesul meu bunul om. Peste un an, doi voi introduce pe urmașul d-tale. . . In Chidea e epidemie de preoți. . .

*

Pe încetul m'am împrietenit cu poporul. Sunt rezervați încă, pentru că nu știu cine sunt. Pentru ei preotul începe dinăuntru și se sfârșește în Dumnezeu. Astfel de preoți sunt puțini și ușor pot cădea dela Dumnezeu, cum cade mărul din pom. Pe unii îi doboară trupul, pe alții păcatul. Mă simt într'o situație ciudată. Sunt singur, dar în liniștea mea mă înconjoară suflete nevăzute, gândurile celor ce în casele lor vorbesc de mine și ca și când în întunerecul camerei mele ochi de om s'ar deschide mari spre mine. Sufletul meu și sufletul lor se întâlnesc în suferință. E atât de minunat de frumoasă această pastorație mută!

Un zel nemai pomenit mă încălzește, să vindec lumea aceasta mică și ascunsă, care mi s'a încredințat mie, să liniștesc inimile care tremură, să împrăștiu frica neconținută a ochilor îndreptați spre războiu, să șterg sângele iubiților lor, ce i-a stropit, să le binecuvintez truda pentru ca toți să-mi pomenească astfel casa: — aci locuiește un om bun.

Abia aștept Dumineca cea dintâi să le pot vorbi. Intregă săptămână mă pregătesc, dar condeiul nu rabdă atâta povară a sufletului și atâta bogăție de simțire. Cuvântul e slab pentru a rosti și toată străduința mi-e zădarnică. In sfârșit, trebuie să mă încredințez inspirației momentului. Acelei dispoziții admirabile, care dă tonalitatea cuvântării, dă înțelesul frazelor, culoarea și perspectiva, ca să se simtă fiecare, ca și când ar sta lângă o floare cu puternică mireasmă.

Mica bisericuță se umple. Sunt curioși credincioșii mei, ce le-am adus.

Îi privesc de pe amvon. Câte fețe, atâtea sorți și toate necunoscute. Privirea mea îi atinge blând

pe fiecare în parte, apoi toți se schimbă într'o singură față umană. Textul evanghelic se impune dela sine și-l rostesc de trei ori, atâta-i de sincer și fascinant, că toți stau cu gurile căscate, ca să deschidă calea spre inimile omenеști:

« Veniți la mine toți cei osteniți și împovărați și eu vă voi ușura pe voi ».

N'a fost o predică, această cuvântare de program, ci o declarație de dragoste către omenirea în suferință.

M'au și căutat cu toate treburile și necazurile lor. Le-am fost de toate tuturora. Bolnavii aveau mai multă încredere în mine decât în doftor. Se întâmpla, uneori, că fiind chemat să spovedesc pe vreunul, ieșia la iveală că bolnavul e de altă religie. Nimeni nu se hotăra în vreo chestiune de seamă fără să-mi ceară sfatul, și nimănui, în viața mea, rău nu i-am făcut, nici n'am voit să-i fac. In fericirea curată a sufletului voiam să răspătesc dragostea, încât am îndreptat pentru mine porunca: « iubește pe de aproapele tău ca pe tine însuți » astfel: « Iubește mai mult pe de aproapele tău, decât pe tine însuți ».

După câteva săptămâni cunoșteam taina fiecărei căsuțe și am câștigat fericirea încrederii nemărginite. Într'o Duminecă le-am și spus:

— Eu abia acum m'am desăvârșit preot, prin voi, iubiții mei fii întru Cristos.

Pe mine nu episcopul m'a sfințit, ci suferința voastră, pentru că cea mai frumoasă slujbă este aceea a ștergerii lacrimilor.

Doar trăim într'o lume, când și pasărea din pădure își ține oul în cioc, ca în tot momentul să poată fugi dinaintea primejdiei. Cu gura la pământ țipă azi fiecare mamă, soție, copil, ca să-i audă copilul, soțul, părintele îngropat cine știe unde în străini. Nu mirul de măsline, ci uleiul scump al oamenilor, sudorile, sunt mirul de sfințire preoțească. Trupul omenirii înjosite este altarul meu, iar amarul cel mult îmi este potirul. Pâinea? Nu am alta afară de trupul lui Cristos. Ornatul meu e sărăcia. Cu trup și suflet sunt al vostru, chemați-mă să ar cu voi, să sădesc flori pe mormântul iubiților voștri, să plâng cu voi, trimiteți-mă scrisoare pe câmpul de războiu, chemați-mă oricând să port crucea voastră și eu cu voi sunt până la sfârșitul veacului. . .

*

Zilele treceau, suferințele se făceau tot mai de nesuferit. Războiul pustia înainte și pizmuiam pe cei ce-au murit. Pentru că e mai ușor a muri, decât a trăi murind totuș în rate zilnice. Răniții greu din spatele frontului sufer mai mult, decât cei ce sunt în spitale, în stațiile de pansat și de ajutor. Indărătul frontului toți sunt greu răniți. Acesta era războiul grozav al femeilor, copiilor, bătrânilor, părăsiților, slabilor, ce-l purtam noi, în care nu omoram, ci muriam. Războiul din spatele fron-

tului era executarea celor osândiți la moarte, cari vreau să învingă cu neputința lor, ca și Cristos. Am cunoscut neînchipuite trepte ale suferinței. Zilnic trebuia să desleg câte o tragedie. Eram poetul negru al realității, care se topea, ca lumânarea, în flacăra poeziei sale sfârșite. În fiecare zi se întâmpla câte ceva, dar niciodată nu sosea la noi binele, ci răul. După un necaz de nesuferit venia altul mai nesuferit. Ceasuri întregi trebuia să stau lângă «Domus Historia» (cronica parohială) ca să pot scrie povestea faptelor oamenilor și ale lumii înnebunite. Statornicia însă nu mi-o pierdeam, pentru că pretutindeni mă întâlneam cu necazurile și suferințele.

Totuș cea dintâi întâmplare mare în noua mea stațiune a fost cea cu ucigașul, care m'a cutremurat până în adâncul sufletului.

Stam în prag așteptând primăvara.

Pământul umed, arborii veștezi sunt prinși încă de promoroaca argintie, și marginea apelor e tivită cu gheață, dar alături de îmbătrânitele pete de zăpadă, a răsărit ghiocelul cu inima rece și se spune că și mătășorii de salcie se desfac în pădure. Noroiu rece și adânc era pe drumuri, și mort era vârful firelor de iarbă, dar vitele de lângă iesle mugeau cu ochii împăienjiniți după primăvară, iar fetele din Chidea scuturau zâmbind florile din fereastră ca să-și dea mirosul.

Primăvara nu mai putea întârzia mult și eu o așteptam în prag, lămurindu-mi în suflet visurile tănuite, când deodată se deschide poarta dela uliță și intră un om necioplit, zdrențos, pe jumătate gol. Un uriaș murdar și sălbatec. Pieptul deschis era mușcat de ger, iar trupul slab, acoperit de zdrențe, tremura. Nu salută, ci isbucni numai din el cuvântul infiorător:

— Moartă!

Eu așteptam primăvara, el aduce moartea!

— Cine a murit? — întrebai.

— Catalina cea micuță.

Nu-i puteam vedea ochii prin părul netuns, dar gura mare și galbenă i se strâmbă a plâns nervos.

— Dar, omule, — zisei, — vorbește limpede, cine-i Catalina?

Vorbea atât de încet, că abia puteam înțelege.

— Singura mea fată.

Indată regretă această slăbiciune sentimentală și se îndreptă cu ură nestăpânită:

— Trebuie îngropată. Vino după amiazi să o aruncăm în pământ.

— Asta nu merge așa ușor, prietine. Și înmormântarea își are legea ei. Ai înștiințat domnului notar cazul de moarte?

Scoase scrisoarea din sân:

— Iacă țidula.

— Vino în cancelarie, s'o scriu în matricolă.

Mă urmă neîncrezător. Mă privea, cum deschid matricola veche, răvășită, și cum mă pregătesc să scriu. Când să iau condeiul zise:

— Domnule părinte! Nu s'ar putea scrie biata fetiță pe numele meu?

Mă uit mirat la certificat.

— Scriu, cum stă aci: Catalina Kiss.

— Dar ea nu-i Catalina Kiss, zise el, plecându-și capul. Pentru că, știi, domnule părinte, în țidula aceea ea e scrisă pe numele mamei sale.

— Cu un cuvânt, e copilă nelegitimă.

Omul își ridică sălbatec pumnul asupra mea:

— Să nu mai zici a doua oară acest cuvânt, că nu știu ce se întâmplă... Copila este singura mea comoară.

Părea că-i scârțâie toate oasele, când s'a lăsat din nou pe scaun, proptindu-și capul pe pumni:

— Dar, dacă nu se poate, nu se poate! Măcar că așa mi-ar fi plăcut de mult... Credeam, că dacă pentru mamăsa am suferit patru ani de temniță...

M'am retras după masa de scris, uimit.

— Da... am mai auzit de dumneata. Dumneata ești Laicu? Ucigașul, care a omorât pe Francisc Beter?

Furia omului se aprinse iarăș:

— Ucigașul?... Așa-mi spun. Apoi... Nu-i nimica, zise mai domolit.

Cu mâna sa ca lopata făcu un semn de nepăsare.

— Ce pricepi dumneata, ca popă, la de acestea? Doar nici nu erai pe aci.

Tăcea. Eu, fără voie, căutam înfiorat pe mâinile lui urmele sângelui, iar pe frunte îi căutam pecetea lui Cain. Priveam la pieptul lui, parcă ar trebui să se străvadă păcatul și credeam că acum, îndată, îl vor lega demonii în lanțuri. Mă și miram că nu-i zuruie lanțurile la fiecare mișcare. Ucigașul ședea amețit, încurcat și nici nu bănuia că singura mea dorință este să mă spăl pe mâini într'o apă limpede și fără să vreau, îmi frecam degetele, ca Pilat în gestul său istoric... Respirai ușurat, dar și cam rușinat, când ucigașul, cu fața palidă și suferindă, cu o tristețe lină, se ridică și mă privi amărit cu ochii îndurerăți.

— Atunci, când va fi îngropăciunea, domnule părinte?

— Măine după amiazi, la trei. Mai curând nu se poate. Dar nu pleca așa, Laicule! Eu ți-s părinte sufletesc, spune-mi tot ce ai la inimă.

Ajungeam până la pieptul uriașului și-mi era rușine, căci simțiam că-s un copil fără experiență, care n'are decât o cămașe neagră pe el, reverenda cea subțire... Și drept are omul. Ce aș putea ști eu despre puterea grozavă a vieții, despre focul ei care se ridică până la cer, sau și numai despre această tragedie înăbușită într'o inimă de țaran, peste care s'au prăbușit, deopotrivă, și porțile temniței și porțile iadului...

Ucigașul nu se mai interesa de mine. Ca și când nici n'aș mai fi fost acolo, se întoarse cu gândul la fetița sa și-și zise în sine:

— Trebuie să sap și groapa, trebuie să fac și sicriul, și fără cuvânt de salutare, se duse.

Când dispăru după poartă, strigai ascuțit după el:

— Totuș ești ucigaș!... Ucigaș... Ucigaș!...

În zadar căutam să mă liniștesc: o umbră necunoscută îmi sta pe suflet și nu mă mai putui duce în prag, să aștept primăvara.

Dormii neliniștit în noaptea aceea. Avui un vis urit care mă tulbură și mă apăsă toată ziua. Cu ucigașul Laicu și cu fetița lui... visasem. Ca și când copila moartă ar fi venit desculță, într'o cămăsuță albă și m'ar fi rugat să o scriu pe numele tatălui său în matricula morților. Mi-aduc aminte că mă încercam să scap de vis, și totuș căutam urmele de copil întinat pe podelele proaspăt curățite...

Atât mi-ar mai lipsi, ca în mijlocul acestor țărani să mă fac și eu, preotul, superstițios.

Îmi păru bine când dascălul mă făcu atent că trebuie să pornim, căci e departe până la casa mortului.

— Trage-ți cismele și te îmbracă cu haine rele, părinte, că trebuie să mergem pe sub pădure, și acolo e un noroiu de nu-l birue nici bivoliu.

Fiind înmormântare gratuită, se cam codea adunând cele de cuviință:

— Cădelnița n'ar trebui s'o mai luăm. Ajunge pământul pentru fetița ucigașului. Îl vom înmuia în pârâu. Și așa avem drumul pe albia lui.

— Moartea e mare și sfânt lucru, dascăle. În brațele ei toți suntem la fel. Gândește-te, ce ai zice, dacă și pe dumneata te-ar stropi cu apă din pârâu?

— Ce-mi pasă mie, — răspunse cinic, — dacă după moartea mea, ar propti gardul cu trupul meu înlemnit. Nu-i viață asta, domnule părinte!

Mustața deasă îi cădea neîngrijită pe gură, dar îndată se însenină și începu să spună cele mai proaspete fleacuri din sat. Mergeam tăcut alături frământând tina și gândindu-mă la ucigaș. Urgiseam pe ucigaș, dar îmi era milă de copila lui nevinovată.

— Sărmana copilă nevinovată! Poate e mai bine că a murit.

— De sigur mai bine, — începu cantorul —. Ce s'ar fi ales de ea pe lângă blestematul acela? De când a venit acasă din temniță, nime nu mai e în siguranță. Nici nu știm, cine e, de unde e? Înainte cu patru ani s'a pripășit în sat cu muierea aceea. Noroc că anul trecut s'a curățat și ea, deși, trebuie să recunoaștem că era frumoasă femeie. Nenorocitul acela de Francisc își pusese ochii pe ea. Iacă așa, cum se obișnuște cu astfel de ființe. Și iacă l-a pus la pământ. Nici nu vom avea pace până nu-l curăță primăria din sat... Pe fetița au ținut-o de milă. Dar a venit acasă acest ucigaș, ce-a putrezit în fundul temniței, și a luat-o la sine. Noroc că pieri...

Calea era lungă și dascălul începu să povestească ce partidă de cărți a fost azi noapte la cooperativă cu noul mecanic.

În sfârșit, sosim la casa cu moarta. Un fel de peșteră scobită pe jumătate în piatră, cu pereți de nuiele lipite cu bulgări de tină și acoperită cu paie putrede. Niște fagi puternici o apăra de vânturi. Înaintea ei o mică poiană, drept curte. Pe vatră ard găteje adunate umede din pădure. Dascălul se vâra pe ușa și ia jar în cădelniță. Eu aștept înaintea colibeii până când omul cioplește din secure un scaun pentru sicriașul, care e încă în întunecul peșterii.

Suntem trei inși la înmormântare. Pădurea părăsită deasupra noastră, câmpul pustiu la picioare, iar în depărtare satul, care a alungat dela sine pe ucigașul, ce chiar acum iese din « casă » cu scumpa-i povară subsoară și așează sicriașul. Tremură patrafirul pe mine de groază și scap molitvelnicul din mână, când mă uit la acest sicriu. E ticluit din câteva scânduri putrede, furate și acelea, dintr'un « verslog » cu niște cuie strâmbe, ruginite. Niște litere mari, negre, amenință pe o lature, așa cum era când transportau sticlă, parcă ar fi inscripția cadavrului fragil al copilei:

« Atențiune! Fragil! »

Prin crăpăturile scândurilor negeluite se vede încremenită florica curată, scăpată definitiv de amărăciunile vieții. E de patru-cinci ani. Toată îmbrăcămintea, o cămăsuță de cânepă, țesută acasă. Cu uimire văd că picioruțele-i sunt goale și întinate... Îmi fac cruce pe fruntea palidă, stropesc cu apă sfințită și în tăcerea mută răsună cântarea funebrală:

« Sit nomen Domini benedictum! (Fie numele Domnului slăvit)... »

În ramurile arborilor golași, ce străjuiesc deasupra noastră, bate deodată vântul și ne picură stropii curați ai stropirii de Martie. De glasul nostru trimis nemărginirii se trezește pădurea, iar pe ogoare se pornește fuga sălbătăciunilor. Nu cutez să mă uit la ucigașul care sta la căpătâiul sicriului și, plecându-mi ochii în cartea de ritual, îmi sar în privire inițialele roșii, că pe fruntea moartei se cădea să se pună cunună de flori sau de plante mirositoare, ca semn al fecioriei... Vântul frunzărește printre degete foile cărții de slujbă.

Tot timpul cât a ținut slujba, un singur oftat a izbucnit din ucigașul părinte, și niciodată nu m'a durut mai tare vreun oftat... Abia acum observ că până i-a săpat groapa și a furat scânduri de sicriu, el proptise ușa cu lemne groase, ca să nu poată intra și ajunge la trupul ei câinii sau fiarele pădurii. Nici nu-i trup acesta, ci trupșor, de care numai Dumnezeu și acești fagi mari au avut grije.

Când făcurăm și cel din urmă semn al crucii peste ea, dascălul zise cătră ucigaș:

— Gata.

Omul își azvârle cu o smâncitură căciula pe ușe și cu puternicile sale brațe apucă sicriul și-l pune pe umăr. Își lasă capul într-o parte și după câțiva pași dibuitori se pornește hotărît pe calea către raiu.

Convoiuil funerar, deopotrivă de bizar și de sgu-duitor, format din trei oameni și un mort, înaintează prin albia pietroasă, plină de apa murdară a pârâului. Dascălul întonează cântecul de jale cu care se petrec morții și cu mari întreruperi suflă ostenit câte o strofă. Frământăm noroiul în tăcere. După noi, purtându-și copila pe umăr, se trudește, printre pietroaiele spălate de ape, ucigașul, al cărui păr încălțit îl bate vântul de sicriu, iar lacrimile de părinte îi curg în apa albă de tulbure a pârâului. Câteodată îmi întorc pe furie privirea înapoi și nu m'aș mira, dacă de milă ne-ar înghiți și ne-ar îngropa malurile pârâului, care se ridică înalte deasupra noastră.

Sătenii au privit de departe, dușmănoși, înmormântarea și când am trecut printre casele acoperite cu paie, bărbații abia își ridicau mâna la pâlărie, ca să dea cinstea ce se cuvine morților. În colțul cimitirului, între cei nevoiași, ne așteaptă groapa săpată. Cuib de lut gălbui, între cucute și urzici, sub care plâng morții noaptea... Câteva clipite și aruncăm peste trupșorul ei pământul pietros de câteva mâji.

Ucigașul făcu loc cu grijă în marginea gropii pentru sicriu, pe când dascălul recita cu proastă dicțiune țărănească cuvintele latinești de slujbă. Abia ne-a observat liniștitul cimitir ce facem, și nu mai aveam rugăciuni de zis...

Acum ucigașul se coborî în adâncul mormântului, să așeze în adâncimea lui trupul scumpei sale copile, dar în zadar se întinse după sicriu, că nu-l putu ajunge. Ieși tăcut și aplecat asupra gropii, se gândia, să nu arunce oare sicriul, dar urlă odată horcăit, gândind că s'ar zdrobi și slaba ticluire a sicriului și trupșorul fraged în fundul mormântului. Sări deci din nou în groapă și se uită neputincios la cer. Dascălul se retrase cu un gest disprețuitor, ca să nu fie nevoit să se atingă de sicriu.

Niciodată n'a pedepsit Cerul și pământul mai greu vreun om...

Am plâns și eu, când am luat în brațe înțepătoare alcătuire de scânduri și am pus-o în cele două mâini care se ridicau din adâncime către mine. Emoționat și înholbat privesc, cum ucigașul nu se scoală câteva minute, dar îi aud suspinele înfundate, adevărata plângere din adâncime... Cine știe cu ce cuvinte își lua rămas dela copilă în întunecimea străbună fără de martori a groapei.. Dascălul nervos se plecă la mine:

— Să mergem în hantătar, acuma, domnule părinte! — și strânse numai din umeri, când îi aruncau priviri sfredelitoare de mânie.

Laicu nu ne mai lua în seamă. Își întinse numai palmele mari și roșii, în bulgării mari de pe marginea gropii. Săpoiu nu avea. Astfel numai cu mâna goală împrăștia, cu grije, tremurând, pământul pe sicriu, ca bulgării bolovănoși să nu o rănească.

Incet, se ridică movilița. La căpătâiu, împlântă un stâlp cioplit și, fără să mulțumească de îngropăciune, dispăru printre morminte.

Dimineața am găsit cancelaria spartă. Nu lipsia nimic, numai foaia cea din urmă din matricola



După noi, purtându-și copila pe umăr, se trudește ucigașul

morților a rupt-o și a luat-o cineva. Nu putea fi altul, decât ucigașul, care n'a putut răbda că n'am scris pe numele lui copilă. Ei nu i-ar fi stricat să poarte sub pământ numele înfierat, pentru el însă ar fi fost o fericire, o nouă viață, o înviere.

Doamne, cât de mare este omul!

*

Oamenii se alipesc binișor de inima mea și eu în ei îmi găsesc fericirea. Bag seama la viața lor, cum se preface în tragedie. Văd limpede, unde le duce calea, dar nu pot să-i ajut. Orice vreau bun și frumos, la urmă iese un necaz parcă i-ar fi vrăjit din copilărie. De pildă, cazul lui Gheorghe Emri. Era un fecioraș blând și bun. Abia îi mija mustața. Imi făcea plăcere. Pe fiecare credincios l-am cunoscut când i s'a întâmplat ceva deosebit. Pe unul îl ajungea boala, altuia îi pierise vaca,

al treilea scria prin mine scrisoare nemțească fiului prizonier, al patrulea îngropa pe cineva... Fiecare mă însărcina cu ceva, numai floarea asta de băiat, Emri, nu. Pe toți îi compăttimeam, pe el odată l-am pismuit. În primăvara aceea se în-tâmplă că în Emri înmuguri dragostea. O știu, căci seara mergea de-a-lungul uliței și cu șapca pe ureche cânta, să audă tot satul. Simțirile lui înmuguresc, capricios, ca și ramurile unei tufe de garofițe. În preumblarea mea de seara mă întâl-nesc cu el. Merge înaintea mea pe cale și nu-i văd decât țigareta aprinsă. Se oprește la o căsuță aco-



Mama lui îmi pândește fiecare mișcare a obrazului

perită cu paie. Se uită în toate părțile. Nu m'a observat. Ascuns în umbra casei, bate încet la fereastră. Fereastra se deschide și din întuneric răsare un cap frumos de fată, care dogorește încă de căldura și fiorii somnului dintâi.

Aștept cu o curiozitate de copil, simțirea cea dintâi, întâia lor îndrăzneală.

Dar nu-i decât o șoptă:

— Emri!

Și nimic altceva.

Iarăși o șoptă lină:

— Mario!

Și iarăși nimic.

O șoptă lină:

— Emri!

Și din nou nimic.

Îi turbură. Umbre mari bărbătești răsar din întunec. Una zice:

— Tu ești, Emri?

— Eu da.

Trec mai departe. Fata se ascunde după fereastră.

— Vai, acum ne știu!...

— Și apoi!

Își prind mâna în tăcere. Scumpe simțiri se trezesc și în mine domol, și din depărtare îi binecuvintez...

A doua zi fata pune în fereastră fucsia și mușcata. Așa își arată satului întreg dragostea. Oamenii văd și zâmbesc:

— Uite, măi! Are drăguț și broșuța asta de fată!

A treia zi fata ia florile din fereastră.

Pe Gheorghe Emri l-au dus la armată.

Nu trec trei săptămâni, într-o dimineață, mama îmi spune că văduva lui Gheorghe Ion mă așteaptă în bucătărie. A adus o scrisoare.

— Să vie în casă!

I-am și uitat, măcar că numai adineauri a fost, de când s'a dus cu fiul său până la marginea pădurii, și asculta, ce-i spunea Emri, unde și ce să samene, și din porci și viței cum să facă bani, și când are nevoie, dela cine să ceară împrumut... Și când nime nu-i vedea, plângeau la fiecare piatră de hotar. De când a ieșit flăcăul din casă, a murit toată viața din ea. Liniștea nesfârșită, rugăciunea, așteptarea și lacrimile au îmbolnăvit tot ce era viu și tot ce era mort. Bătrâna s'a apropiat și ea de groapă. Pe obrazul umflat și galben, o mulțime de sbârcituri, canale de lacrimi, părul cărunț și murdar îi da în ochi și trupul i s'a gârbovit de tot. Îi tremura hârtia în mâna nervoasă.

— Dacă ai fi bun, să o citești, mă rog... E scrisă în limbă străină, sătenii nu o pricep.

— Bucuros, mătușe dragă.

Dela întâia privire văd că o trimite autoritatea militară. O ștampilă mare roșie răsare pe ea: K. u. K. Infanterie Regiment No. 51.

— Așa-i că-i dela Emricu meu!?

Îmi observă cu neîncredere fiecare clipire a ochilor.

Sunt numai câteva rânduri, dar de ar fi scrisă toată hârtia din lume și tot numai aceste două cuvinte le-aș vedea mai întâiu:

«...Helden Tod...» Moarte eroică...

Trec lacom peste scrisoare. E adevărat și sigur. Gheorghe Emri a murit moarte de erou pentru patrie...

Mama lui îmi pândește fiecare mișcare a obrazului. Noroc dela Dumnezeu, că ochii i-s slabi și nu vede mirarea mea dureroasă. Sufletul se roagă dinlăuntru împotriva siguranței. O! de n'ar fi adevărat! Știu că-i în zadar, totuș întorc foaia, și, dacă nu-i pentru această biată bătrână, slovele nu se schimbă:

«Frau Gheorghe Iohann».

Biata mamă mă zorește.

— Ce bine îmi scriu în ea?...

Nu-s în stare să-i spun adevărul. Dacă ar fi să fiu osândit de o sută de ori, și voiu minți. Doar abia câțiva ani și iar se vor vedea. Până atunci să mai nădăjduiască...

— Ai ghicit, mătușe dragă, regimentul te înștiințează că Emri a fost decorat pentru purtarea sa vitejească.

— Uite aci, asta înseamnă că « te înștiințăm » asta « helden » înseamnă « eroic ».

Ușurarea o cuprinde pe biata femeie și sărută scrisoarea, mai ales unde-i arăt cuvântul « held », dar sărutul se nimerește tot pe « Tod » — moartea... Măcar de l-ar putea șterge cu sărutările...

— Scumpul și dragul meu copil bun! șoptește fericită.

Cu o grije iubitoare se desfătează. Mângâie aerul înaintea ei, ca și când ar fi obrazul fiului. Poate că-l și vede. Cine știe de ce este în stare o mamă... Poate că din nimica l-a născut din nou...

— Eroul meu! Fiul meu viteaz!... Mulțumesc Prea fericitei Maicii Preciste!... Helden! Helden! zice zâmbind într'una...

— Tod! Tod! bate inima mea.

În ușe bătrâna se cutremură speriată și se întoarce. Se uită, oare nu o aude cineva, și întreabă cu teamă:

— Câți oameni a trebuit să omoare Emri pentru această decorație?... Pentru că dacă a ucis măcar unul, mai bine o trimit înapoi, da, înapoi... În casa mea n'o duc.

— Emri n'a ucis om, o liniștesc.

Biata mamă roșește toată:

— Cum am și putut întreba așa ceva? Fiul meu nu omoară oameni. Nu l-am crescut așa...

Abia aștept să plece.

Pe stradă oprește pe fiecare și le spune noutatea:

— Ai auzit? Fiul meu Emri a fost decorat... Acum a cetit părintele... Abia-i de-o săptămână pe front și a și primit o decorație. Decorație mare... Unii se bucură, dar unii o pismuiesc. Numai eu mă tem să dau față cu oamenii. Nici nu mai îndrăznesc să trec prin fața casei lui Gheorghe. În fiecare zi mă duc cel dintâi la poștă și cetesc toate cărțile poștale, oare nu scrie cineva despre moartea lui Emri, pentru că poștala aceea a-și confisca-o oricât de mult o așteaptă ai lor... Nu las moartea să intre în sat... Moartea să rămână pe fronturi...

Conștiința nu-mi dă pace. Moartea e mai tare, dar mă lupt înainte. Am mințit... Dar a fost iertat să o fac... Inima mamei s'ar frânge, dacă ar ști adevărul... Dar era îngăduit să despoiu pe bietul răposat de mângâierea rugăciunilor de mamă?

A doua zi fac parastas pentru Emri. Nici asta nu mă liniștește. Rugăciunea mea e puțină și păcătoasă, căci eu am mințit, ceea ce ar trebui să repar mai întâiu. Cum am și îndrăsnit să fac slujba

înainte de îndreptare? În zadar am vrut să stârnesc în mine pocăință desăvârșită, că n'am izbutit... Caut altă deslegare. În Dumineca următoare, după Sf. liturghie, am îngenunchiat pe treptele altarului și-am zis:

— Să ne rugăm pentru un frate, care a murit moarte de erou pe front.

Îmi zâmbia sufletul. Așa, acum tot satul se roagă pentru el...

« Dumnezeu sufletelor și a tot trupul... » — abia începui rugăciunea și un hohot de plâns răspundea, ca un cor al femeilor. Bărbați, bătrânii, tremurau în tăcere. Acum observam că fiecare se gândește la fiul, la soțul sau la tatăl său, și crede că pentru el ne rugăm. În biserică nu îndrăsniră să întrebe, cine-i mortul, ci îi stăpâna pe toți teama și presimțirea răului.

Moartea a venit în biserică și eu nu îndrăsnam să ies. Mă rugam înainte, până se vor duce toți. Nime n'a plecat. Așteptau albi ca varul, până voi ieși pe ușe. Înaintea bisericii mă întrebară cu toții:

— Cine-i mortul?... A trebuit să le spun.

— Sărmanul Emri a căzut, dar, oameni buni, nu spuneți nimic mamei sale, că i s'ar frânge inima, dacă află. Ea crede că a fost decorat... Nu fiți cruzi cu ea... Azi, mâine, moare săraca și se vor vedea în cer...

Oamenii se împrăștiară. De aci încolo tot satul tănuia moartea lui Emri, dar se întâmplă ceva frumos: Locul văduvei neputincioase l-au arat și sămănat mâini necunoscută. Vecinii îi grijeau văcuța. Dacă cocea cineva pâine, tăia găina sau ajungea cumva la o bucată mai bună, îi trimiteau bătrânei, să guste. Și bătrâna era fericită. Arăta tuturor înștiințarea de moarte încadrată de jidanul din sat.

— ... A primit decorație. Am pus-o aci deasupra patului, că de-o fi să mor, să o pot vedea și în clipa din urmă.

Eram din nou liniștit. Flăcăul mort lucra acasă. Am învins moartea. Oamenii veniau cu încredere și mai mare la mine. Scriam mai departe scrisori în taberele de prizonieri, mă certam cu autoritățile pentru ajutorul de războiu, dădeam sfaturi, ajutoaram săracii, lucram neputincioșilor bătrâni și mă rugam la nevoie, eram prezent în fiecare locuință, numai de bătrâna Gheorghe mă temeam. Moartea totuși a venit în sat, ca în toate satele. Poporul lucra afară la câmp, când a sosit un rănit în concediu. Moartea se furișe pe cârja lui. Mai întâiu se văzu cu bătrâna.

— Nu te-ai întâlnit cu fiul meu? N'a trimis vr'o veste? De luni de zile n'a mai scris.

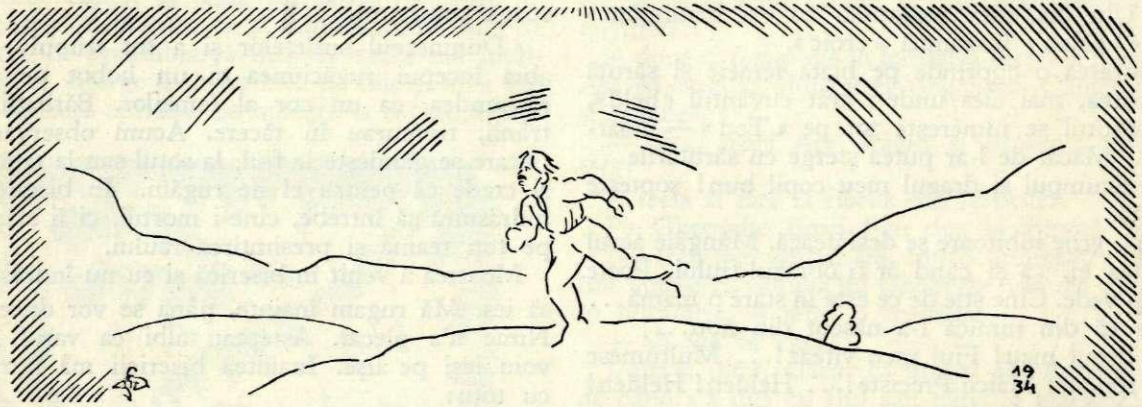
Fără să vrea soldatul a trădat tragedia:

— Nu mai aștepta scrisori, mătușe nu va mai scrie în viața asta. — Ce s'a întâmplat — țipă bătrâna? — Doar n'a murit... Spune drept, că nu-ți

ajută Dumnezeu, când te 'ntorci iar pe front! Soldatul și-a plecat capul, iar pe biata bătrână a cuprins-o slăbiciunea.

În ziua următoare se târî până la mine, depuse

o coroană și zise zdrobită: — «Rău ai cetit scri-soarea, părinte, pentrucă sărmanul meu Emri a murit, nu a căpătat decorație... Bani aceștia i-am adus de liturghie pentru odihna sufletului lui..



XI

Răniții, invalizii, se înmulțeau, din zi în zi. Picioarele de lemn, cârjile sună a pustiu, brațe oblojite se ridică, frunți se arată galbene ca ceara, de sub chipiile date pe ceafă, și la unii nasul iese din fața uscată ca la morți. Inlemniți, obidiți, întunecați și tăcuți stau ceasuri întregi la soare și numai jarul țigărilor de pe buze dă semne că trăiesc, și câteodată sângele le răsbate prin legăturile murdare. Satul întreg amuțește la privirea lor și parcă numai morți umblă pe uliți. Câte un bătrân îi încearcă cu vorba:

— Apăi, Petrișor, cum a fost pe acolo, la bătaie? Soldatul răspunde cu o înjurătură urită.

— Nana! — se sperie omul, — nu de aceea întrebai!

Femeile ziua plâng, noaptea blestemă, dar cursul vieții nu se poate opri, trebuie să lucreze. Dis de dimineață ies la câmp. Pe bietul olog îl pun pe car și-l duc alături de copiii cari zgribură de frigul dimineții. Acolo îl așază lângă vreo tufă sau sub un arbore, iar biata femeie istovită împlântă plugul în brazdă și ară bărbătește. Fost-au și de aceia, cari și-au deslegat cureaua și au cătat lemn potrivit să se spânzure, dar n'au putut să se miște. Pe aceștia trebuie să-i păzească copiii.

— Să strigi, puiul mamii, dacă vrea tată-to să-și facă ceva! — își învață femeia copiii, înainte să înceapă brazda. Eu n'am ce ara, că n'am loc nici pentru un fir de iarbă, dar în fiecare zi ies, de vreme la câmp și-mi răcoresc sufletul privindu-mi poporul, care se luptă cu pământul. Plugul smânțește câte o biată muierușcă slăbuță, iar peste

brazde se prăvălesc băieți mititei. Pământul e aspru și tare.

— Nu-i bine așa, Șari. Trebuie ținut plugul mai adânc. Cornul bouului din-afară trebuie legat mai strâns, să nu iasă din brazdă... Ii arăt: Uite așa!

— Așa-s de slabă și flămândă, gâfâie biata femeie chinuită...

Alteia îi fac eu semănătura. Arunc cu mâna largă grâul.

— Așa! Acum poți grăpa.

Grapa de fier saltă prea ușoară peste brazdele bolovănoase. Ar trebui încărcată cu o greutate, dar biata femeie nu poate ridica un pietroi. Iși așază copilul pe ea. Bietul băiat e aruncat peste bolovani, de-i clănțane dinții și-și mușcă limba în gură și abia se ține pe grapa care-l sgârie tot. Mai încolo, umbrat sub o năframă întinsă, plânge un sugaciu flămând. Mamei ostenite de munca aceasta încordată îi picură țâțele și i se umezește pieptul... Brazda geme, câmpul plânge și se tânguie. Așa se muncește pâinea cea de toate zilele.

La care să alerg, cui să-i ajut, că-s așa de multe!..

Numai, când sună clopotul de amiazi, mă retrag unde nu mă vede nime, nu cumva să mă îmbie careva cu merinde. De cele mai multe ori, rugăciunea de amiazi mi-e tot prânzul. N'am plăcere nici de flori, care altfel îmi sunt scumpe. E liniște. Liniștea odihnei după oboseală. Și ciocârliile se răcoresc în holdă. Numai albinele și alte găze își fac zumzetul. Bieții muncitori au cel puțin un sfert de ceas de pace. Și în inima invalidului răsare un picur de fericire. Numai eu n'am pe nime. Soarele

rătăcește pe cer, eu rătăcesc pe pământ... Abia aștept să începă mânatul vitelor în jug, să văd iarăși chinul, să nu fiu nevoit să mă gândesc...

După amiaza văd de mângâierea invalizilor.

— Nu te supăra, Ștefane, dragul meu! Fii cu curaj! Ce soldat ești tu?

— Ușor Sfinției Tale, părinte! Tare, întreg, sănătos.

— Nu asta hotărăște, fătul meu. Vorba e să fim fericiți.

— Fericit? Eu fericit? Eu... — și strigă împotriva cerului.

— Mulțumește lui Dumnezeu, fiule, că, deși fără un picior, ai venit viu acasă, și trăești între ai tăi...

Bietul om tace, smulge inconștient iarba și se ține de ea parcă ar ținea pământul de păr... Lângă noi începe hotarul semănat cu grâu. Răsar firele proaspete verzi. Fragede, curate, frumoase. Fiecare firicel, parc'ar fi fiul lui Dumnezeu, în care viază sângele cel fără prihană. Iată pâinea verde, zic eu, dar invalidul, trezindu-se, râde de mine.

— Azi e pâine verde, mâine pâine de cerșetor...

— Vezi, vezi, — îl dojenesc eu cu bunătate. Uite, câte vietăți sunt aici în jurul nostru, fire de holdă, flori, ierburi, păsări, goange și tot felul și nimic nu se plânge, numai omul...

Invalidul smulge, mănios, o mână de iarbă și mi-o aruncă în brațe.

— Vezi, părinte, iarba aceasta iarăș va crește, dar piciorul meu nu mai crește niciodată...

Fiecare își plânge câte ceva. Unul piciorul, altul mâna, altul ochiul.

Ca și când s'ar deștepta dintr'o viziune, zice cel fără de picior:

— Numai atunci se va sfârși războiul, când toată lumea va plânge sau va fi toată cimitir.

— Nu, fiul meu, asta nu va lăsa-o Domnul Cristos...

— Domnul Cristos? — strigă, plin de ură, invalidul.

În care front se afla Domnul?... Eu am fost pe toate fronturile, dar pe el...

Îi astup gura cu palma, să înăbuș blasfemia. Abia atunci își dă seama, nenorocitul, de ce-a zis, dar rămâne dârz și întunecat. Nu mai zicem nici unul nimic. Vin oamenii dela lucru. Mai ales bătrâni neputincioși și invalizi, incapabili de muncă.

— Vine ploaia, — zice unul.

— Numai de n'ar fi grindină, răspunde îngrijorat, altul.

Bietul meu invalid tremură tot și, cum s'a răsturnat, toate firele, florile tremură cu el. Vine un vânt rece, stejarul bătrân vâjje deasupra noastră... Cerul se întunecă. La orizont, spre apus, se îngrămădesc nori gri. Grindina parcă zuruie. Sunet de clopot ajunge întrerupt la urechea noastră. Trag clopotul din sat a vijelie. Femeile grăbite părăsesc plugul, desprind vitele, își iau copiii în brațe, dar nu mai pot scăpa. Picuri mari le ajung

și vântul de gheață face să zgribure trupurile încălzite de osteneala muncii.

— Repede a venit, repede trece, — zice careva.

Ne îngrămădim sub stejar. Prin norii întunecați trec fulgere luminoase. Grâul răsărit e culcat la pământ. Arborii gem sub greutatea grindinii. Toți se uită în jur la primejdia, ce crește.

Atunci invalidul se pleacă la urechea mea și șoptește nervos:



În care front se afla Domnul ?

— Atenție! Spune mai departe... Se pregătește un atac.

Mă'nfior...

Invalidul tremură, clănțănind din dinți... ochii, speriați ca la nebuni, stau să-i sară din cap. Fulgere taie norii și tunete neconținute zguduie munții. Invalidul plecat în genunchi, gata să sară, așteaptă încordat, tremurând, ieșit din minți.

— Foc de artilerie... — zice hăbăuc, la tunetul neconținut.

— Dar, omule, pentru Dumnezeu!... îl scutur, dar e înlemnit, nesimțitor.

— Mitraliera!... strigă, atunci când vine grindina.

Toți se feresc înspăimântați, de lângă el. Cum viforul crește, cerul duduie — și bolnavul se sbate tot mai grozav. Se adună grămadă, ca o fiară urmărită, fața îi e brăzdată de sudori, și-și întinde mâna, ca și când ar avea arma, gata de atac, nu vede, n'aude... Boii răniți de grindină aleargă pe câmp, unui cu plugul după ei, mugind și apărându-se cu coarnele în vânt. Oamenii îngroziți se adună

laolaltă și murmură rugăciuni făcându-și cruce. În acest războiu al cerului și al pământului, bolnavul, cu strigăte nervoase:

— Sturm...! Stu-u-rm...! — se aruncă nebunatic în val-vârtejul viforului.

Înmărmuriți îl vedem, cum se pierde după valul suriu al grindinii. Femeile țipă:

— Prindeți-l... Nu-l lăsați! Că-l omoară ghița, săracu'!

Din depărtare se aude:

— Sturm... Sturm...!

Unii, de groază, au început să râdă. Alții și-au acoperit ochii cu palmele, să nu mai vadă, dar iar răsună țipătul: Sturm! Sturm!

Deodată, cade cu brațele desfăcute, ca o pasăre rănită.

În clipa aceea nu mă pot mișca, parcă aș fi prins rădăcini în pământ. Mă silesc, că doar trebuie să fac ceva, căci în jurul meu nu-s decât femei și neputincioși. Alerg la el. Capul mi-l ciocănește grindina, ochii mi-i orbește ploaia, dar fug să măntuiesc un om, pentru care numai moartea ar fi mântuire. Tuturora ea ne-ar fi mântuirea...

...Invalidul zace la pământ, printre florile zdrobite, sângărând, cu spume la gură, ca și când ar fi picat pe câmpul de luptă. Scrâșnește din dinți și la fiecare răsuflare, geme chinuit:

— Sturm... Sturm... Sturm...

Până când l-am trezit și l-am curățit, a trecut și furtuna, dar holdele de grâu au rămas zdrobite, întinse la pământ, apa noroioasă le astupă. Într-o jumătate de ceas tot satul a ajuns cerșetor, și-a pierdut bucățița de pâine. Cerul s'a mai limpezit un pic și a început o ploaie lină.

Plângea cerul, plângeau oamenii... Eu ce să fac? — plângeam și eu cu ei.

Și Mântuitorului îi este greu să fie mântuitor.

Îmi adunam credința, cum își adunau bieteile femei orătăniile lovite, vitele împrăștiate și uneltele strivite, și căutam să mi-o dreg cu rugăciuni. Am ținut slujbă în biserică, să-mi întăresc cu mângâiere credincioșii sperați, dar simțiam și eu că predica, oricât de frumoasă, nu ajunge. Trebuie o faptă... Dar ce?... Le trebuie pâine. De unde? Porneau oamenii la cerșit, pe rând, care cum își isprăvea bucatele. Notarul a încercat să ajute pe cale administrativă. Dar n'a putut. În fiecare zi ne adunam la sfat. Poporul își punea încrederea în mine:

— Fă ceva, părinte, că-ți va răsplăti Dumnezeu!

— Județul nu poate ajuta, zise notarul.

— Atunci să ne ajute guvernul, țara, Dumnezeu, sau oricine, doar nu ne-or lăsa să pierim de foame, strigau oamenii.

— Numai atâtea grăunțe să ne dea câți soldați pică pe câmpiile de războiu, zicea cu ochi scânteietori un soldat venit în concediu.

— Poate ar trebui mers la comisarul guvernului... zisei.

— Eu nu mă duc, — zise notarul. În fiecare zi

primesc dojeni, de ce nu liniștesc poporul și nu-l încurajez, să fie pe pace... La urmă, pe mine mă scoate din slujbă. Pe mine nici nu mă lasă să mă prezint la comisar... Dar, să meargă părintele! E om independent.

Tot poporul a căzut asupra mea, m'a rugat, m'a asigurat și mi-a făgăduit.

— Va da Dumnezeu să fim și mai bine și atunci îți vom mulțămii...

— Oameni buni, eu m'aș duce bucuros... — dar n'am niciun creițar rău. Călătoria până la Târgu-Mureș e scumpă, și dacă va fi n'zadar?

— Călătoria trebuie plătită din casa comunei, — dictă poporul.

Casierul făcu un semn de nepăsare...

— Nu-i niciun ban în casă...

— Atunci facem colectă, — hotărî poporul.

Două zile au tot adunat cheltuelile.

Eu n'am decât aceste două ouă, — zise o femeie săracă.

Ouă frumoase, proaspete, de ieri și de azi. Ieri și azi n'a mâncat, sărmana, ca să poată da și ea ceva.

Eu scriam pe listă: Cutare, 1 coroană.

Cutare, 50 fileri.

Văduva cutare: Două ouă. Astfel se 'mplinește, după mii de ani, Biblia, despre bănuții văduvei.

Dar eu, ce să dau la colectă? mă întrebam nedumerit.

« Parohia » cea grasă — e goală. Dar nu-i sărac, care să nu poată da ceva, dacă trebuie. Plata căruței până la Cluj, e trei sute de coroane. Plata mea pe 4 luni. Asta o dau eu, că merg pe jos. Pe la făgădăele Feiurdului drumul face numai 30 de kilometri.

În zorii dimineții am pornit, să nu știe nici măicuța. Eram fericit tot drumul. Zâmbiam la tot ce-mi pica în cale, fie om, fie câine, fie lemn, ori floare, ori rază de soare.

N'am mai făcut niciodată un drum atât de plăcut...

La casieria gării m'am rușinat. Săracii de ei și-au dat totul, și eu să mă duc în clasa a doua? Ei m'așteaptă tremurând, să le aduc o veste bună, și eu să mă întind, ca un domn, pe fotel de pluș, — pe banul lor!

— Mă rog un bilet de clasa a treia, la Târgu-Mureș.

Acasă-i domnul comisar al guvernului? — întreb portarul.

— Măria Sa e acasă, dar e ocupat.

— Atunci aștept.

— Poți aștepta. M'am așezat de cealaltă parte a ușii, mi-am luat ceaslovul și-mi făceam rugăciunile. Nu strică o mică întărire. Domnii cari ieșeau și intrau, se uitau mirați la mine. De o parte un haiduc în gală, de cealaltă parte un preot, care se roagă, lângă ușa domnului Comisar. Un domn

cărunț cu barbișon, s'a oprit de două ori uitându-se la mine. La amiază m'a întreat:

— Pe cine aștepti, mă rog?

— Aș vrea să vorbesc cu domnul Comisar.

— Poftim.

A intrat și mi-a făcut semn să intru.

— Ce poștești? Eu sunt Comisarul.

— Măria Ta, dă-mi voie să mă prezint... Eu sunt preotul din Chidea.

— Mă bucur. Ce dorești?

— Mă rog frumos, ne-a bătut grindina hotarul... Ni l-a bătut de tot...

— Ce să vă fac eu?... .

— Nici nu vreau, eu, mă rog frumos, să zic...

— Numai repede, mă rog, și eu trebuie să mă duc la masă.

Vă trebuie grâu...? Nu este...!

— Imposibil, Măria Ta, să nu fie... Trebuie să fie...

— Mă poți crede, dacă-ți spun, că nu-i...

— Doar n'o să ne lăsați să murim de foame.

Dacă ai Dumnezeu, miluește-ne.

— Nu atâră de voia mea, prietene. Înțelege.

Fiecare grăunte trebuie pentru soldații noștri eroi.

— Soldații noștri mor bucuros pentru patrie,

dacă vor ști că partea, ce li se cuvenia, a dat-o

domnul Comisar soțiilor și copiilor lor flămânzi.

Domnul nostru Isus Cristos, care toate le vede și le cârmuește...

— N'am timp, nici să ascult predica d-tale naivă, nici să discut cu d-ta. Ți-am spus: deocamdată, grâu nu pot să dau.

— Și pe când putem spera că ne ajunge și nouă ceva...

— După cât se poate prevedea — curând nu...

Regret că te-ai ostenit în zadar. Am onoare...

Cuprins de durere și mânie, l-am privit drept în ochi:

— Dar eu mă jur, domnule, pe Dumnezeul cel viu, că nu vei scăpa de mine, până ce nu vei da pâinea cea de toate zilele poporului meu, care flămânzește. Voiu veni la casa d-tale, la patul d-tale și, dacă trebuie, nici în sicriu nu te voiu lăsa în pace...

— Asta-i obrăznicie, — se indignă el.

— Nu, asta-i foamea... dar, dacă dorești, îți cad în genunchi, îți îmbrățișez picioarele, și-ți binecuvintez numele, numai că fără de pâine nu mă pot duce de aici...

Domnul Comisar răsă în silă.

— Și cât v'ar trebui, mă rog...

— Cel puțin două vagoane.

— Absurd...

Nervos atinge butonul și din camera vecină apare un domn cu gesturi umile și cu o barbă ascuțită, parc'ar fi luat-o dela un țap.

— Domnule Juhas, dispune, te rog, pentru co-

muna Chidea un vagon de grâu, poate din cele destinate pentru Ciuc. Și vru să plece fără nicio vorbă. Ii sar înainte:

— Măria Voastră, primiți vă rog, în numele meu și al credincioșilor mei, cea mai ferbinte mulțumită. Vă vom binecuvânta și după moarte.

— N'aveți pentru ce, părinte. Mă bucur că v'am putut ajuta.



Deoparte un haiduc în gală, de cealaltă parte un preot, care se roagă

Husarul își bătut pintenii, ușa se închise după domnul cel mare și eu rămân amețit, nici nu știu, în grabă, ce s'a întâmplat.

Domnul cu barbă de țap, mă poștește afabil:
— Poftiți, vă rog! La ce vă gândiți așa adânc, prea-sfințite?

Nu mă pot reține, să nu spun adevărul, chiar dacă mi-ar opri vagonul de grâu.

— Mă gândesc, domnul meu, că totuș vom pierde războiul, pentru că domnul Comisar e prea mare domn.

— Nu te pricepi d-ta, la de aceste, părinte, zice, plecându-se să scrie scrisoarea pâinii noastre cea de toate zilele, pe care o cerem dela Dumnezeu.

(urmează)

IOSIF NIYRŐ

din ungurește de Ilie Dăianu
cu desene de B. Szabó